

Levensbeschouwing
en het jonge kind

Levensbeschouwing en het jonge kind

Erik Renkema

Marietje Beemsterboer

2026

>g uitgeverij
van gorcum

© 2026, Uitgeverij Van Gorcum BV, Assen. All rights reserved. No text & datamining.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. (Her)gebruik van informatie uit deze uitgave is niet toegestaan, verwerking door AI-applicaties is eveneens verboden.

NUR 840

ISBN folio 9789465070254

ISBN ebook 9789465070513

Eerste druk 2026

Uitgave: Uitgeverij Van Gorcum, Assen

Redactie: Met Stip Teksten, Groningen

Grafische verzorging: Richard Bos Grafische Vormgeving & Illustratie, Leeuwarden

Omslagontwerp: Grootzus, Rotterdam

Druk: Drukkerij Van Gorcum, Meppel

Inhoud

Ter inleiding	11
---------------	----

1 Opvang en onderwijs: een gezamenlijke pedagogische visie 15

1.1	Inleiding	16
1.2	Maatschappelijke vraag naar opvang	17
1.3	Pedagogische perspectieven op het jonge kind	19
1.4	IKC-vorming en anders organiseren	22
1.5	Handvatten voor de praktijk	23
	Literatuur	26
	Tips voor verder lezen	29

2 Ervaren, onderzoeken, onthouden, ontwikkelen: het proces van ontwikkelen en leren van jonge kinderen 31

2.1	Inleiding	32
2.2	Algemene kenmerken van de ontwikkeling van het jonge kind	33
2.3	Ontwikkeling: brein en omgeving	35
2.4	Aansluiten bij het jonge kind	40
2.5	Voorbeeld uit de praktijk: de Reggio-benadering	42
2.6	Handvatten voor de praktijk	43
	Literatuur	45
	Tips voor verder lezen	47

3	Wat is religie?	49
3.1	Inleiding	50
3.2	De uitdaging: hoe definieer je religie?	51
3.3	Wat religie niet is	57
3.4	Wat religie wel zou kunnen zijn...	59
3.5	Religie en levensbeschouwing	64
3.6	Handvatten voor de praktijk	65
	Literatuur	67
	Tips voor verder lezen	67
4	Levensbeschouwelijke pedagogiek – een kennismaking	69
4.1	Inleiding	70
4.2	Algemene pedagogiek	71
4.3	Levensbeschouwing	71
4.4	Levensbeschouwelijke pedagogiek	72
4.5	Hedendaagse algemene pedagogiek	73
4.6	Christelijke godsdienstpedagogiek	77
4.7	Islamitische godsdienstpedagogiek	79
4.8	Godsdienstpedagogieken (in meervoud), in gesprek	82
4.9	Handvatten voor de praktijk	83
	Literatuur	86
5	Jonge kinderen ondersteunen in hun levensbeschouwelijke ontwikkeling	91
5.1	Inleiding	92
5.2	Levensbeschouwing: een breed begrip	92
5.3	Kinderen ondersteunen in hun levensbeschouwelijke groei	95
5.4	Handvatten voor de praktijk	100
	Literatuur	102
	Tips voor verder lezen	103

Praktijkvoorbeelden**105****6 Elfjes over vrijheid (groep 3)****107**

6.1	Korte inleiding	108
6.2	Context van de school en lespraktijk	108
6.3	Doelgroep van de les/het praktijkvoorbeeld	108
6.4	Uitwerking van de activiteit	108
6.5	Reflectie op de activiteit	111
6.6	Toepasbaarheid in andere contexten	112
	Literatuur	112

7 Gesprek over vriendschap obs Duynvaerder (groep 1/2)**115**

7.1	Korte inleiding	116
7.2	Context van de school en lespraktijk	116
7.3	Doelgroep van de les/het praktijkvoorbeeld	116
7.4	Uitwerking van de activiteit	117
7.5	Reflectie op de activiteit	118
7.6	Toepasbaarheid in andere contexten	119

8 Op bedevaart in de klas (groep 1/2)**121**

8.1	Korte inleiding	122
8.2	Context van de school en lespraktijk	122
8.3	Doelgroep van de les/het praktijkvoorbeeld	122
8.4	Uitwerking van de activiteit	123
8.5	Reflectie op de activiteit	125
8.6	Aanvullend praktijkvoorbeeld: ramadan in de kleuterklas	126
8.7	Toepasbaarheid in andere contexten	127

9	De adventstuin met jonge kinderen (groep 1/2)	129
9.1	Korte inleiding	130
9.2	Context van de school en lespraktijk	130
9.3	Doelgroep van de les/het praktijkvoorbeeld	130
9.4	Uitwerking van de activiteit	130
9.5	Reflectie op de activiteit	132
9.6	Toepasbaarheid in andere contexten	133
9.7	Tips voor studenten of collega's	133
10	Volg jij of volg jij een ander pad? Vormend onderwijs op een samenwerkingsschool (groep 1 t/m 4)	129
10.1	Korte inleiding	136
10.2	Context van de school en lespraktijk	136
10.3	Doelgroep van de les/het praktijkvoorbeeld	137
10.4	Uitwerking van de activiteit	138
10.5	Reflectie op de activiteit	139
10.6	Toepasbaarheid in andere contexten	140
11	Jezelf, gezin, familie (groep 1/2)	143
11.1	Korte inleiding	144
11.2	Context van de school en lespraktijk	144
11.3	Doelgroep van de les/het praktijkvoorbeeld	145
11.4	Uitwerking van de activiteit	145
11.5	Reflectie op de activiteit	149
11.6	Toepasbaarheid in andere contexten	150

Ter inleiding

Elke dag opnieuw zorgen professionals in opvang en onderwijs voor jonge kinderen van nul tot en met zes jaar. Ze begeleiden hen met spel, verhalen, muziek, verzorging en talloze andere activiteiten. Dit doen zij met grote passie en vakken-nis. Daarbij spelen hun pedagogische opvattingen een grote rol, in hun handelen wordt zichtbaar wat zij belangrijk vinden bij het opvoeden van kinderen.

In *Levensbeschouwing en het jonge kind* laten we zien welke ideeën en overtuigingen ten grondslag liggen aan het dagelijks werk van pedagogisch professionals. Want in het dagelijks werk van pedagogisch professionals wordt hun visie op een goed leven zichtbaar. Zo vatten we het woord ‘levensbeschouwing’ namelijk op: jouw visie op wat goed leven betekent, en hoe je die visie in het dagelijks leven tot uitdrukking brengt.

Iedereen heeft een levensbeschouwing, of die nu religieus is, gebaseerd op tradities, of gevormd door persoonlijke overtuigingen en ervaringen die losstaan van een traditie. Deze diverse achtergronden maken dat het onderwerp relevant is voor iedereen die werkt met jonge kinderen. Of je nu professional bent in opvang of onderwijs of een andere rol hebt in de ontwikkeling van jonge kinderen, dit boek biedt herkenning en verdieping vanuit jouw eigen levensbeschouwing en cultuur.

Levensbeschouwing en het jonge kind beschrijft hoe levensbeschouwelijke ideeën en praktijken een belangrijke rol kunnen spelen in de opvoeding en het onderwijs. Daarmee laat dit boek zien dat elke professional in onderwijs en opvang bijdraagt aan de levensbeschouwelijke ontwikkeling van (jonge) kinderen. Dat doet die professional met kinderen die opgroeien in een wereld die behoorlijk uitdagend en soms zelfs complex is en wordt. In die wereld spelen levensbeschouwing en religie ook een belangrijke rol. Denk bijvoorbeeld maar aan de toenemende levensbeschouwelijke diversiteit én levensbeschouwelijke ongeletterdheid (steeds meer mensen hebben weinig tot geen kennis van de inhoud van (religieuze) tradities). Hoe kun je jonge kinderen hierin begeleiden, passend bij de rol die je hebt als pedagogisch professional? Ook kun je je afvragen wat in die wereld van het jonge kind de rol van sociale media, van het gezin en de (eventuele) geloofsgemeenschap van het kind bij levensbeschouwelijke ontwikkeling is en wat je als professional daarin kunt betekenen.

De auteurs en samenstellers van dit boek moedigen je aan na te denken over jouw eigen visie op opvoeden: wat geeft jou betekenis in je werk? Hoe draag jij bij aan een samenleving waarin samenleven en respect centraal staan? Welke vormen van opvoeden vind jij waardevol en waarom, en wat betekent dat voor jouw handelen? Door hier bewust over na te denken, ontdek je de rol die jouw eigen levensbeschouwing daarin speelt.

Dit boek is bedoeld voor pedagogisch professionals en studenten die zich voorbereiden op het werken met jonge kinderen. Of je nu werkzaam bent als pedagogisch medewerker, onderwijsassistent, Pedagogisch Educatief Professional, leerkracht of in een andere rol – jouw expertise en levensbeschouwing maken deel uit van het geheel.

Levensbeschouwing en het jonge kind bevat zowel theoretische als praktijkgerichte hoofdstukken. De eerste vijf hoofdstukken bieden een stevige basis in de theorie over opvoeden, levensbeschouwing en maatschappelijke ontwikkelingen. Deze hoofdstukken zijn geschreven door deskundigen die rekening houden met de praktijk en ondersteund worden door academische bronnen. Elk hoofdstuk bevat suggesties voor verdere verdieping en eindigt met handvatten voor de praktijk. Deze vijf theoretische hoofdstukken belichten elk een aspect van de levensbeschouwelijke vorming. Het eerste hoofdstuk legt een belangrijke basis: het schetst hoe opvang en onderwijs naar elkaar toe gegroeid zijn in het opvoeden van jonge kinderen. Ook geeft het een eerste indruk van verschillende manieren van kijken naar de opvoeding van kinderen. Deze basis is belangrijk voor het werken aan de levensbeschouwelijke vorming van kinderen.

Hoofdstuk 2 geeft een helder beeld van de specifieke ontwikkeling van het jonge kind en besteedt daarbij aandacht aan de rol van zowel de cognitieve ontwikkeling als de omgeving. Juist pedagogisch professionals dienen zich ervan bewust te zijn dat het werken met kinderen van deze leeftijd en dus ook het begeleiden van hun levensbeschouwelijke ontwikkeling altijd moeten passen bij de fase waarin het kind zich bevindt.

Het derde hoofdstuk beschrijft wat we onder het woord ‘religie’ kunnen verstaan. Dit doen de auteurs op zo’n manier dat duidelijk wordt hoe het in de praktijk heel vaak voor kan komen, zodat het herkenbaar wordt voor elke pedagogisch professional. Deze brede interpretatie van religie is toepasbaar in elke praktijk van opvang en onderwijs die werk maakt van de levensbeschouwelijke vorming van jonge kinderen.

Zo leggen de eerste drie hoofdstukken de basis: ze beschrijven wat er in de samenleving speelt, wat jonge kinderen kenmerkt en wat we bedoelen met woorden als ‘levensbeschouwing’ en ‘religie’.

De laatste twee theoretische hoofdstukken zoomen in op de rol van de pedagogisch professional bij de levensbeschouwelijke ontwikkeling van jonge kinderen. Hoofdstuk vier doet dat door in het algemeen duidelijk te maken welke visies op die ontwikkeling belangrijk zijn. Hoofdstuk vijf gaat daarop verder en geeft aan wat je dan van de pedagogisch professional kunt verwachten.

Naast deze vijf theoretische hoofdstukken zijn er zes kortere hoofdstukken die kleurrijke praktijkvoorbeelden laten zien: inspirerende verhalen van professionals die laten zien hoe levensbeschouwing zichtbaar wordt in de dagelijkse praktijk van opvang of onderwijs.

Alle auteurs, zowel van de theoretische als de praktijkgerichte hoofdstukken, brengen hun eigen levensbeschouwelijke achtergrond en deskundigheid mee. Daarmee laat *Levensbeschouwing en het jonge kind* zien hoe divers en kleurrijk de opvoeding van jonge kinderen is en kan zijn.

Marietje Beemsterboer en Erik Renkema